

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

CRIMINOLOGICAL SUBSTANTIATION OF INTRODUCTION OF CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES

Лукашевич С.Ю., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Водолазький С.Г., студент II курсу магістратури
факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Микитюк О.С., студент II курсу магістратури
факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Останній час у світі спостерігається стрімка динаміка щодо збільшення кількості злочинів, які вчиняються юридичними особами або їх працівниками від імені цих юридичних осіб. Досвід зарубіжних країн є надзвичайно корисним для вітчизняної правової системи, адже у світі існує три моделі відповідальності юридичних осіб: 1) юридична особа – це самостійний суб'єкт злочину; 2) визнання фізичної особи єдиною можливим суб'єктом злочину та покладення на юридичну особу додаткової відповідальності; 3) виключно адміністративна відповідальність юридичних осіб.

Підставами для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру в Україні є вчинення уповноваженими особами таких юридичних осіб від імені й в інтересах цих юридичних осіб певних злочинів.

Тому можна вести мову про кримінологічний портрет фізичної особи злочинця (керівника, працівника, члена наглядової ради, бенефіціара). Опрацьовані статистичні дані свідчать, на наш погляд, про відсутність системної, кримінологічно обґрунтованої державної політики в цій царині. Основними заходами кримінально-правового характеру, що застосовуються у світовій практиці до юридичних осіб, є штраф, конфіскація майна, ліквідація та заборона займатися певним видом діяльності. Найефективнішим способом покарання для юридичної особи, на нашу думку, є вилучення в неї її матеріальних благ – майна, що належить їй на праві власності, коштів. Крім того, таке покарання є дієвим, спираючись на зарубіжний досвід. Окремим видом злочину, що вчиняється юридичною особою є кримінальні правопорушення у сфері кібербезпеки (кіберзлочини). Класифікація та визначення кіберзлочину містяться в Конвенції про кіберзлочинність. Неправомірна діяльність компанії «Innovative Marketing» доводить усю небезпеку таких злочинів і є показовою, оскільки організаторів не вдалося притягнути до відповідальності. Організована кіберзлочинність є викликами сьогодення, тому дослідження кримінологічного портрету кіберзлочинця є невід'ємною частиною дослідження. Характеристика кіберзлочинця залежить від напряму вчинюваного злочину. Проте можна виділити й певні спільні риси кіберзлочинців.

Ключові слова: юридична особа, кримінальна відповідальність, заходи кримінально-правового характеру, кримінологічний портрет, кіберзлочин, кіберзлочинець.

Recently, the world has seen a rapid growth of the number of crimes committed by legal entities or their employees on their behalf. The experience of foreign countries is extremely useful for the domestic legal system because in the world there are three models of liabilities of legal entities: 1) a legal entity is an independent subject of a crime; 2) an individual is recognized as the only possible subject of a crime and a legal entity has additional liability; 3) legal entities have exclusively administrative responsibility.

The reasons for the application of criminal justice measures to legal entities in Ukraine are the commission of certain crimes by authorized persons of these legal entities on behalf of and in the interests of these legal entities.

Therefore, it is possible to speak about a criminological profile of an offender (a manager, employee, member of the supervisory board, beneficiary). The processed statistical data show, in our opinion, the lack of systemic, criminologically justified public policy in this area. The main criminal justice measures applied to legal entities in the world are: fines, confiscation of property, liquidation and prohibition of certain activities. We consider that the most effective way of punishment for a legal entity is confiscation of its material wealth i.e. the property belonging to it according to the right of ownership, funds. In addition, this punishment is effective according to the foreign experience. A separate type of crime committed by a legal entity is a criminal offence in the field of cybersecurity (cybercrime). The classification and definition of cybercrimes are contained in the *Convention on Cybercrime*. The illegal activities of the "Innovative Marketing" company prove the danger of such crimes and are indicative, since the organizers were not brought to justice. Organized cybercrime is a challenge today, so researching the cybercriminal's criminological profile is an integral part of our research. The characteristics of a cybercriminal depend directly on the crime committed. However, there are certain common features of cybercriminals.

Key words: legal entity, criminal liability, criminal justice measures, criminological profile, cybercrime, cybercriminal.

Постановка проблеми. Питання кримінальної відповідальності юридичних осіб досі залишається дискусійним. У зв'язку з цим аналіз чинних у світі моделей інститутів кримінальної відповідальності юридичних осіб, виокремлення їхніх особливостей, переваг, недоліків та аналіз вітчизняного досвіду є необхідним, щоб удосконалити вітчизняне законодавство та знизити кількість учинюваних злочинів у цій сфері. Із цього приводу цікавою є думка американського правника Л. Дервана, яку він висвітлює у роботі, присвяченій переосмисленню засад кримінальної відповідальності корпорацій у США. Так, Л. Дерван указав, що така відповідальність натикається на чимало питань, проблем і помилок, бо норми права в цій

площині, із самого початку розроблені для застосування до фізичних осіб, тепер повинні охоплювати і юридичні фікції. Кримінальний закон, тим не менше, може й повинен застосовуватися до корпорацій з метою забезпечення їхньої відповідальності перед суспільством, адже число компаній множиться, вони нарощують свої капітали й рівень впливу на різноманітні процеси. Водночас корпорації – це всього лише об'єднання людей переважно з метою отримання доходів, а тому варто пам'ятати не лише про винуватих індивідуумів, які уособлюють неправну поведінку компаній, а і про всіх тих невинуватих працівників та акціонерів, які можуть серйозно постраждати у випадку реалізації кримінальної відповідальності

корпорації. Тому в кримінальних справах проти компаній повинен дотримуватися такий самий рівень справедливості, виваженості та об'єктивності, що й при кримінальному переслідуванні фізичних осіб – представників компаній [1, с. 17].

Стрімка динаміка та збільшення кількості країн, у яких запроваджено інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб, указує на новий світовий підхід у боротьбі зі злочинами, які вчиняються юридичними особами. У цьому контексті дуже доречним є висновок О.О. Кашкарова, який вважає, що встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб – це складний і багатовекторний процес, який потребує переосмислення передусім чинних принципів кримінального права та кримінальної відповідальності, а саме суб'єктивного ставлення у вину й індивідуалізації кримінального покарання, а також створення нових принципів, що будуть відповідати сучасним вимогам законодавства про кримінальну відповідальність [2, с. 239].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб досить давно є об'єктом уваги науковців. Наприклад, за кордоном вивченням кримінальної відповідальності юридичних осіб займалися такі вчені, як О.Ю. Антонова, Б.В. Волженкін, С.І. Келіна, Н.Ф. Кузнецова, Н.Є. Крилова й ін. Вітчизняними дослідниками, які розглядали концептуальні питання із цієї проблеми, є В.К. Гришук, В.В. Пивоваров, Н.О. Гуторова, І.М. Данишин, О.О. Дудоров та ін.

Метою статті є аналіз теоретичних засад і практики функціонування інститутів кримінальної відповідальності юридичних осіб на національній правовій площині й у зарубіжних країнах, які бажано врахувати при формуванні сучасного законодавства та державної політики запобігання злочинності.

Виклад основного матеріалу. Відправною точкою в запровадженні інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб у Сполучених Штатах Америки став 1846 рік, коли було ухвалено судове рішення «Королева проти компанії «Велика залізна дорога». У наведеному рішенні суд уперше дійшов висновку, що корпорація може нести кримінальну відповідальність за «неналежне виконання правомірних дій або невиконання покладених законом на компанію обов'язків», якщо такі дії призвели до «небезпеки або незручності суспільства».

Сьогодні інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб у Сполучених Штатах Америки є одним із найрозвинутіших у світі. Законодавство Сполучених Штатів містить низку правил, за яких можливе настання кримінальної відповідальності корпорації за дії свого працівника:

1. якщо діяння є порушенням, що прямо визначено в законодавстві;
2. порушення полягає не лише в індивідуальних діях фізичної особи, а й у невиконанні покладеного законом на корпорацію спеціального обов'язку;
3. посягання дозволено, здійснено за наказом, виконано керівником корпорації або її керівним органом.

Особливістю американської моделі інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб є майновий характер покарань, тобто здебільшого до корпорацій застосовується штраф і конфіскація майна.

Інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб, що функціонує в Англії, має низку подібних рис до американської моделі. Так, в Англії діє так званий «принцип ідентифікації». Відповідно до нього, діяння і психічний стан керівництва юридичних осіб ідентифікують (отожнюють) із діяннями та станом усєї юридичної особи в цілому. З 1989 року юридичну особу в Англії визнано суб'єктом злочину. При цьому кримінальна відповідальність юридичної особи можлива, якщо злочин учинено

посадовою особою корпорації, а юридична особа є свого роду виконавцем злочину [3].

Судова практика країни виробила ще один принцип – «безвинна відповідальність юридичної особи», який полягає в тому, що притягнення корпорації (юридичної особи) можливе за наявності лише об'єктивної сторони складу злочину. Тобто зроблено відступ від традиційного підходу встановлення всіх елементів складу злочину.

Поряд із різними принципами сприйняття суті «кримінальної відповідальності юридичних осіб» у світовій практиці додатково до цього відбувся розвиток різних підходів «правового регулювання інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб».

Перший підхід сформувався з висновку, що юридична особа – це самостійний суб'єкт злочину. Як наслідок, вона несе кримінальну відповідальність як поряд із фізичними особами, так і самостійно. Цей підхід набув широкого використання в юридичних системах США, Великої Британії, Австралії, Нідерландів, Франції, Португалії й низки інших країн, а також інкорпоровано в правові системи Грузії, Литви, Молдови, Естонії [4, с. 27].

Другий підхід більшою мірою ґрунтується на визнанні фізичної особи єдиною можливим суб'єктом злочину. Якщо ж у злочині бере участь юридична особа, який скоює фізична особа в її інтересах, то юридична особа буде піддана «додатковому» кримінально-правовому впливу. Нині цей підхід уведений у кримінальне законодавство таких країн, як Австрія, Албанія, Іспанія, Латвія, Мексика, Перу, Туреччина, Швейцарія.

Третій підхід полягає в тому, що до юридичних осіб має застосовуватися адміністративна відповідальність за причетність до скоєння злочину. Однак, на думку В.В. Пивоварова, віднести цю модель до інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб можна лише умовно. Деякі вчені називають цей підхід «квазікримінальна відповідальність юридичних осіб». Сьогодні така модель регулювання інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб існує в Німеччині, Італії, Швеції.

В Україні ідея інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб також набула практичного вираження. Так, зокрема, на початку 2013 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб)».

Щодо Кримінального кодексу України (далі – ККУ), то зміни вступили в силу з 01.09.2014 і стосуються розділу XIV-І «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» Загальної частини. Тобто станом на сьогодні національна кримінально-правова доктрина рухається шляхом, відповідно до якого суб'єктом злочину не може бути визнана юридична особа як самостійний суб'єкт. Законодавець обрав підхід, згідно з яким єдиним суб'єктом злочину визнається фізична особа, а до юридичної особи можуть застосовуватися відповідні заходи кримінально-правового характеру.

Таким чином, з формальної точки зору ми не можемо казати про «кримінальну відповідальність юридичних осіб» у межах правового поля України, адже в нашому законодавстві такого поняття не існує. Проте нині об'єктом дослідження вітчизняних науковців є теоретичний інститут «відповідальності юридичної особи в рамках кримінального провадження», який ми будемо вважати в статті тотожним інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Також варто мати на увазі, що кримінологічний портрет особи злочинця в цій сфері безпосередньо пов'язаний із моделлю (підходом) відповідальності юридичних осіб. Кримінологічний портрет злочинця розуміємо як сукупність соціально-демографічних, моральних і правових властивостей, ознак, зв'язків і відношень, що характери-

зують особу, яка скоїла злочин, і впливають на її злочинну поведінку [5, с. 78]. Із наведеного визначення випливає, що в будь-якому разі доречно вести мову про кримінологічний портрет фізичної особи злочинця (керівника, працівника, члена наглядової ради, у деяких випадках мова може йти про фінального бенефіціара), який учиняє злочин в інтересах юридичної особи.

На нашу думку, зміст статей XIV-1 розділу «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» ККУ заслуговує на аналіз із тією метою, аби з'ясувати такі питання: які підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (далі – ЗКПХ)? До яких юридичних осіб застосовуються ЗКПХ? Як види ЗКПХ виділяє вітчизняний законодавець. Відповіді на ці запитання дадуть нам змогу зрозуміти, на яких законодавчо сформованих засадах відбувається функціонування інституту відповідальності юридичної особи в рамках кримінального провадження в Україні.

Так, установлені в національному правовому полі підстави для застосування до юридичних осіб ЗКПХ в Україні є вчинення уповноваженими особами таких юридичних осіб від імені та в їхніх інтересах зокрема, але не виключно кримінальних правопорушень, пов'язаних із відмиванням доходів здобутих незаконним шляхом (статті 209 і 306 ККУ); корупційних правопорушень (положення статей 368-3, 368-4, 369, 369-2 ККУ); кримінальних правопорушень, пов'язаних із явищем тероризму та діяльністю терористичних організацій (статті 258–258-5 ККУ); кримінальних правопорушень проти національної безпеки (статті 109, 110, 113 ККУ); кримінальних правопорушень проти волі, честі й гідності особи (статті 146, 147 ККУ); кримінальних правопорушень проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина (статті 159-1, 160 ККУ); кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки, що не пов'язані з тероризмом (статті 255, 260, 262 ККУ); кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (статті 436–438, 442, 444, 447 ККУ); кримінальних правопорушень проти авторитету державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян (статті 343, 345, 347, 348, 349 ККУ); кримінальних правопорушень проти правосуддя (статті 376–379, 386 ККУ).

Тобто можна стверджувати, що нині в Україні існує досить широкий спектр кримінальних правопорушень, учинення яких може мати наслідки застосування судом ЗКПХ до юридичних осіб.

Вище перелічені ЗКПХ залежно від конкретних випадків, що передбачені в статті 96-4 ККУ, можуть бути застосовані судом до суб'єктів приватного та публічного права резидентів і нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними в установленому порядку, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій, до інших фондів, а також міжнародних організацій, інших юридичних осіб, що створені відповідно до вимог національного чи міжнародного права.

Таким чином, кримінальний закон охоплює всі чинні незалежно від кваліфікаційної ознаки форми та види юридичних осіб.

Серед видів ЗКПХ вітчизняний законодавець виділяє штраф, конфіскацію майна та ліквідацію. Варто також зазначити, що до юридичних осіб штраф і ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий. Окрім того, при застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою [6].

Подібні заходи застосовуються й в інших країнах. З упевненістю можемо зробити висновок, що найпоширенішим заходом серед інших країн є саме штраф. Цікавим є досвід Бельгії, де до юридичної особи може застосовуватися заборона щодо заняття основним видом діяльності.

На нашу думку, види ЗКПХ обумовлені тим, що для того, аби покарати юридичну особу, немає більш дієвих засобів, аніж вилучити в неї її матеріальні блага – майно, що належить їй на праві власності, або в окремих випадках, передбачених чинним законодавством, «юридично знищити» – припинити її існування та будь-яку подальшу господарську діяльність.

Тобто, зважаючи на складність упровадження кримінальної відповідальності для юридичних осіб в Україні, законодавцю все ж таки вдалося створити інститут відповідальності юридичних осіб.

Однак на практиці цей інститут є недосконалим. Головним недоліком є те, що в нього відсутні підвалини для розвитку в практичній площині.

У рамках роботи нами проведено низку досліджень, зокрема вивчено питання збору й аналізу державними органами статистичних даних про застосування ЗКПХ до юридичних осіб на території України. Так, наприклад, спільним Наказом Офісу Генерального прокурора України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України від 28.07.2020 № 337/564/206/123/363/85 затверджено форми звітності про роботу органів досудового розслідування. Указана форма звітності не містить інформації щодо застосування ЗКПХ до юридичних осіб.

Також правоохоронними органами відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, узагальнюються у звітності за формою № 2 «Єдиний звіт про осіб», що формується за регіоном учинення щомісячно з нарастаючим підсумком із початку звітного періоду (року) на підставі даних, унесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань користувачами інформаційної системи, у розрізі окремих статей і розділів ККУ в закінчених кримінальних провадженнях. Разом із тим у цій звітності не здійснюється облік даних про заходи кримінально-правового характеру, які застосовані до юридичних осіб, у зв'язку з чим надати такі дані не видається можливим. Щодо обліку даних про юридичних осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, то він з'явився у вищевказаній звітності лише у 2020 році.

Згідно з інформацією, облікованою у звіті за формою № 1-к «Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження», у 2018–2020 роках ЗКПХ до юридичних осіб не застосовувалися. Навіть більше, до 2018 року така інформація судовими органами взагалі не виокремлювалася.

Ураховуючи все вищевикладене, можемо зробити висновок про відсутність інтересу до інституту відповідальності юридичних осіб у рамках кримінального провадження на загальнодержавному рівні, адже інформація про практику застосування ЗКПХ до юридичних осіб майже не відстежується, не аналізується та, як наслідок, не систематизується. Без систематичних відомостей про цей інститут, навіть незважаючи на доволі ґрунтовну та якісно прописану нормативну базу, у нього немає розвитку в практичній площині на теренах України. І якщо стан речей не зміниться, то існує вірогідність того, що інститут відповідальності юридичних осіб у рамках кримінального провадження залишиться лише омріяною історією, якій так і не судилося відбутися, не говорячи вже про його трансформацію в інститут «кримінальної відповідальності юридичних осіб».

Про потенціал розвитку інституту відповідальності юридичних осіб у рамках кримінального провадження свідчить досвід іноземних держав. Зокрема, мова йде про розширення списку кримінальних правопорушень, які мають наслідок відповідальності юридичної особи.

О.С. Нікіфоров на прикладі практики застосування інституту кримінальної відповідальності до корпорацій у США запропонував таку класифікацію кримінальних правопорушень, за які юридичних осіб можна притягати до відповідальності: 1) порушення антитрестівського законодавства; 2) порушення положень законів проти неправдивих рекламних оголошень; 3) порушення національного закону про трудові відносини; 4) зловживання в галузі патентного права, авторського права і правил про товарні знаки [7, с. 58].

Перехід від індустріального суспільства до інформаційного й перенесення не тільки соціальної та ділової комунікації в кіберпростір, а й більшості актів індивідуальної соціальної та платіжної активності й майже всіх видів традиційного підприємництва призводять до того, що інформація стає самостійним об'єктом, здатним впливати як на індивідуальний, так і на груповий чи навіть суспільний криміногенний потенціал [8].

На нашу думку, найбільшу загрозу для суспільства серед усіх юридичних осіб становлять саме злочинні корпорації, які провадять свою злочинну діяльність у кіберпросторі. Аналізуючи поняття «злочинні корпорації», можна дійти висновку, що це компанії, діяльність яких має загалом корпоративний характер і скерована на максимальне збагачення саме підприємства, а не окремої особи чи групи осіб, коли топ-менеджмент корпорації діє за принципом «мета виправдовує засоби» та допускає дії, що можуть суперечити міжнародному чи національному законодавству.

У рамках роботи, з огляду на розвиток цифрових технологій і мережі Інтернет, повсюдну діджиталізацію всіх операцій, слушно буде звернути увагу на «кіберзлочини», які вчиняють злочинні корпорації.

Сьогодні поняття «кіберзлочин» характеризується вітчизняним законодавством як суспільно небезпечне винне діяння в кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність і/або яке визнано злочином міжнародними договорами України. У свою чергу, кіберпростором є середовище (віртуальний простір), яке дає можливість для здійснення комунікацій і/або реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем і забезпечення електронних комунікацій із використанням мережі Інтернет і/або інших глобальних мереж передачі даних [9].

Розмежування видів кіберзлочинів проводиться за різними класифікаціями. Однак найбільш прийнятною, на нашу думку, є та, яка запропонована в Конвенції про кіберзлочинність (далі – Конвенція), що ратифікована нашою державою 07.09.2005. Конвенція умовно поділяється на чотири види.

Перший вид – це правопорушення проти конфіденційності, цілісності й доступності комп'ютерних даних і систем. До цього виду кіберзлочинів належать злочини, спрямовані проти комп'ютерних систем і даних (наприклад, навмисний доступ до комп'ютерної системи або її частини; навмисне пошкодження, знищення, погіршення, зміна або приховування комп'ютерної інформації).

Для другого виду кіберзлочинів є характерним зв'язок із комп'ютерами чи комп'ютерними системами. Такі злочини загалом учиняються умисно й призводять до втрати майна іншої особи шляхом будь-якого введення, зміни, знищення чи приховування комп'ютерних даних або будь-якого втручання у функціонування комп'ютерної системи з шахрайською чи іншою неправомірною метою набуття, не маючи на це права, економічних переваг для себе чи третіх осіб.

Третім видом кіберзлочинів охоплюються правопорушення, що пов'язані з контентом (змістом). Тут діяння полягає в здійсненні умисних незаконних дій щодо виро-

блення, пропонування або надання доступу, розповсюдження дитячої порнографії, а також володіння такими файлами у своїй системі.

Останнім видом кіберзлочинів, який описує Конвенція, є правопорушення, пов'язані з правами на інтелектуальну власність. Сюди можна віднести дії, спрямовані на порушення авторських і суміжних прав, відповідно до вимог Бернської Конвенції про захист літературних і художніх творів, Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності й Угоди ВОІВ про авторське право, а також національного законодавства України [10].

Україна, як і всі країни світу, щодня зіштовхується з викликами у сфері кібербезпеки. І доволі багато з них учиняються саме «злочинними корпораціями». Ілюстрацією цих слів є приклад із компанією «Innovative Marketing». Цікавим є той факт, що від початку провідною бізнес-ідеєю компанії було створення абсолютно нового класу антивірусів у галузі комп'ютерної безпеки. Натомість сумнозвісну славу компанія отримала через історію з програмним забезпеченням у формі «закляувальних» шахрайських і фальшивих антивірусів. Сценарій розгортався так, що, коли користувачі мережі Інтернет спілкувалися в соціальних мережах або споглядали відеоролики, на екрані їхнього комп'ютера раптово з'являлося повідомлення про те, що їхній пристрій атаковано шкідливим вірусом, який уже почав сканування фалів на жорсткому диску. Відповідне повідомлення мало дуже «нав'язливий характер» і не зникало при натисканні клавіші «Escape». Дехто намагався перезавантажити свій девайс, проте це не допомагало. Єдиний вихід із такої ситуації був запропонований користувачам у тому ж повідомленні, де вказувалося, що вирішити всі наявні проблеми можна, придбавши програмне забезпечення від компанії «Innovative Marketing» усього лише за сорок дев'ять американських доларів. Свою злочинну діяльність компанія «Innovative Marketing» проводила в тому числі й через філію, розміщену на території України в місті Києві. Перш ніж засновникам компанії висунули звинувачення, останні встигли вислизнути з рук правосуддя, прихопивши зароблені так гроші.

Вищевказаний кейс яскраво демонструє актуальність запровадження в Україні відповідальності юридичних осіб за скоєння кіберзлочинів. Нині близько тридцяти п'яти мільйонів комп'ютерів по всьому світу потерпають від подібних програмних забезпечень, приносячи щороку «кіберзлочинним корпораціям» дохід у розмірі близько 400 мільйонів доларів США [11, с. 256].

Висновки. Проблеми, порушені в статті, та аргументація щодо їх розв'язання дають можливість сформулювати декілька важливих, на наш погляд, висновків. Отже, з огляду на наявні у світі моделі відповідальності юридичних осіб, можна стверджувати, що впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб відбувається в багатьох країнах світу, незважаючи на їх належність до певної правової системи. При цьому така відповідальність запроваджується за такі кримінальні правопорушення, що властиві протиправній діяльності в основному корпорацій як юридичних осіб приватного права. Варто також зауважити, що цивільно-правових та адміністративних санкцій виявляється недостатньо, отже, зміни, унесені до ККУ, є нагальними та прогресивними. При цьому проведеній у рамках дослідження збір статистичної та аналітичної інформації вказує на відсутність практики застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб в Україні. Таким чином, можна стверджувати, що впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб узагалі, а також їх кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері використання комп'ютерних мереж та обігу інформації (кіберзлочинів) є нагальною потребою вітчизняного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dervan L. Reevaluating Corporate Criminal Liability: the DOJ's Internal MoralCulpability Standard for Corporate Criminal Liability. *Stetson Law Review*, 2011. № 41. P. 7–20.
2. Кузнецова Н.Ф. Кодификация норм о хозяйственных преступлениях. *Вестник МГУ. Серия 11 «Право»*. 1993. № 4. С. 17–26.
3. Гугкаев С. Некоторые аспекты уголовной ответственности юридических лиц в зарубежном праве. *Иностранное право : сборник научных статей и сообщений*. Москва : Макс Пресс. 2001. Вып. 2. С. 21–25.
4. Алимбеков М. Уголовная ответственность юридических лиц: теория и практика. *Юрист*. 2011. № 5. С. 24–29.
5. Криминология : учебник / под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачева. Санкт-Петербург : Издательский дом Санкт-Петерб. гос. ун-та, 2005. 520 с.
6. Кримінальний кодекс України в редакції від 04.10.2021 / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.10.2021).
7. Никифоров А.С. Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности. Москва : АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. 204 с.
8. Лукашевич С.Ю. FUTURE CRIME: Криміногенні загрози майбутнього. *Забезпечення правопорядку в умовах кризи*. Харків : Право, 2020. 144 с.
9. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII, у редакції від 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19/conv#Text> (дата звернення: 03.11.2021).
10. Конвенція про кіберзлочинність. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#top (дата звернення: 04.11.2021).
11. Злочини майбутнього / пер. з англ. І. Мазарчук, Я. Машико. Харків : Ранок : Фабула, 2019. 592 с.
12. Іванченко О.Ю. Кримінологічна характеристика кіберзлочинності, запобігання кіберзлочинності на національному рівні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 3. С. 172–177.